

GÖWHER ŞAMYÝEWA,

*Magtymguly adyndaky Türkmen
döwlet uniwersitetiniň mugallymy*

MAGTYMGULYNYŇ ŞYGRYÝETINDE TEBIGAT SURATKEŞLIGI

Magtymgulynyň şygrylarynda tebigat suratkeşliginiň döwrüň ruhuny, jemgyýetiň sosial keşbini, şygyr gahrymanynyň häsiýet aýratynlygyny, has dogrusy, onuň zamasyna, döwürüne bolan garaýşyny, içki oý-pikirlerini, arzuw-hyýallaryny we isleglerini açmakda çeper serişde hökmünde uly hyzmaty bardyr. Şahyryň döredijiliginde teswirlenýän tebigat, peýzaž şekilleri durmuşyň hakyky çygyryndan daşlaşmaýar we ol özboluşly, şahyrana keşbe eýe bolýar. Şeýle keşpdäki tebigat şygra simwoliki öwüşgin berýär we ony mazmun taýdan, çeperçilik taýdan baýlaşdyrýar. Şahyryň öz şygrylarynda gam-gussaly, pajygaly, şatlykly, buýsançly suratlandyrylýan çeper mazmuna kybapdaş gelýän, oňa özboluşly öwüşgin berýän, reňk çaýýan tebigat keşbi kemala gelýär. Şonuň üçin Magtymgulynyň şygyr gahrymanynyň ruhy halyny giňişleýin we çuňňur açyp görkezýän serişde hökmünde-de, çeper keşp hökmünde-de tebigatyň hyzmaty uludyr. Şygrylaryň köpüsünde diýen ýaly, tebigat diňe bir öz asyl tebigylygynda däl-de, häsiýet açmagyň serişdesi hökmünde hem şygyr gahrymanynyň duýgusy, keýpi, gam-gussasy, şatlygy, ünjüsi, aladasy bilen sazlaşykly suratlandyrylýar.

Şahyryň döredijiligindäki tebigat keşbini yzarladygyňça, bir zada has aýdyň göz ýetirýärsiň. Magtymgulyda tebigat, köplenç halatda, tukatdyr, gussalydyr. Çünki şygyr gahrymanynyň duýgy dünýäsi hasratlydyr, gamgyndyr. Şonuň üçin hem tebigat şygyr gahrymany bilen ykbaldaş bolan simwoliki keşp hökmünde orta çykýar. Ol şahyryň tutuş döredijiliginde çeperçilik özgerişleri başdan geçirýän obraz hökmünde köp kötelli ýollary geçmeli bolýar. Tebigat şeýle halda, şeýle ruhda şygrylaryň ideýa-mazmunyny açýar. Şunda ol edebi ýörelgeler bilen bagly şahyrana çeperçilik öwüşginlere eýe bolýar.

Magtymgulynyň şygyr setirlerinden şahyryň gaýga batan ruhy halyny, gussaly ýürek owazyny eşitmek o diýen kyn däl. Şygyr

gahrymanynyň gamgyn halyna tebigat hadysalary arkaly has aýdyň göz ýetirip bolýar. Tebigat okyja şygyr gahrymanynyň ýüregini, kalbyny, tutuş dünýä bolan garaýşyny açmakda açar bolup hyzmat edýär. Şygyr setirlerinde tebigatyň simwoliki häsiýetde suratlandyrylmagy bilen gahrymanyň ruhy ýagdaýy, pikir-duýgusy has aýdyň ýüze çykýar. Tebigat esere ýiti ruhy reňk, sosial manyly öwüşgin berýär. Şygyr gahrymanynyň agyr gussa, çylşyrymly oýlara batan pursatynda tebigatyň hem gamgyn-gussaly, hasratly bolmagy onuň anyk bir pursatdaky ruhy halynyň aýdyň şöhlelenmesi hökmünde açylmagyna şert döredýär.

Nusgawy edebiyatymyzyň ýüzüni açyp duran hyýalbant şygyr gahrymanynyň bardygyny inkär edip bolmaz. Çünki hyýaly ülni türkmen edebi geçmişiniň çeperçilik belentligi bolup durýar. Nowaýynyň, Baýram hanyň, Garajaoglanyň, Mollanepesiniň... döredijiligi şeýle ruhly şygryýetdir. Galyberse-de, XVIII-XIX asyr edebiyatymyz hyýaly ülnüden asyl-ha halas däl. Has öňräkden alyp gaýtsak, Gündogarda Ýusup Balasagunlyda, Firdöwside, Sagdyda, Omar Haýýamda hem hyýalbantlige tarap köp ýykgyň edildigini görmek bolýar. Magtymgulynyň döredijiliginde romantiki, ýagny hyýalbantlik ülnüniň agdyklyk edýändigini mälim. Munuň özi türkmen edebiyatymyza gadymy döwürlerden bäri hakykata dürli çemeleşmeleriň – hakyky we hakyky däl, mifiki we toslama, fantastiki we hyýaly çemeleşmeleriň bolandygyny tassyklaýar. Romantizmiň wekili täze bir jemgyýeti aňynda gurup, täzeçe ýaşamagyň aladasyny edýän şahsyýetdir. Magtymgulynyň şygyr gahrymanynyň hem köplenç halatda, şeýle häsiýetde çykyş edýändigini kanunalaýyk ýagdaýdyr. Çünki Magtymgulynyň ýaşan döwri syýasy we jemgyýetçilik pikirlerde gapma-garşylyklaryň möwç uran döwrüdir. Döwür jemgyýetçilik-syýasy durmuşyň tümlüginde böwsüp, watançylyk, ýokary ahlaklylyk, tebigaty söýmek, gőzellige ymtylmak ýaly asylyly pikirleri orta çykaran döwürdir. Şonuň netijesinde, gapma-garşylykly jemgyýetiň hut özi kämil adamy ýüze çykardy. Kämil adamyň häsiýetinde çylşyrymlylyklaryň bolmagy hem zamananyň, durmuşyň önümi, jemgyýetçilik-syýasy gatnaşyklaryň, gapma-garşylyklaryň täsiri netijesinde. Şol sebäpli hem döwürüň gahrymany arzuwçyl, mistik,

hyýalbent, şol bir wagtyň özünde gussaly, sussupes adamdyr. Şahyryň şygyr gahrymany jemgyýete, tebigata, öz ýüreginiň meýli, öz ahlak kanunlary bilen garaýan ynsandyr. Şunda onuň şygyr gahrymanynyň çeper görşi, tebigaty kabul edişi bütinleý özboluşlydyr.

Magtymgulynyň döredijiliginde romantiki şygryýetiň häsiýetli alamatlaryna mahsus bolan tebigatyň çeperçilik taýdan suratkeşlik bilen janlandyrylan keşbiniň ýüze çykmasy bolup biläýjek ýagdaý. Çünki Gündogar edebiýatynda, şol bir wagtda türkmen edebiýatynda hem durmuşy çeperçilik taýdan özleşdirmekte özboluşly tärler, ýol-ýörelgeler dowam edip gelýär. Her bir durmuş hadysasyna garaýyşda şahyryň ussatlyk derejesine laýyklykda çeper pikirlenişe esas bardygyny ýaşayşyň, durmuşyň özi subut edip gelýär.

Diýmek, Magtymgulyda tebigatyň şeýle keşpde ýüze çykmagy kanunalaýyk ýagdaý eken. Ideal bilen durmuş hakykatynyň arasyndaky özara gapma-garşylyklaryň jeminden gelip çykýan şahyrana çözümler romantiki oýlanmalara esaslanýar. Şeýlelikde, Magtymgulynyň goşgularyndaky arzuwçylyk, tukatlyk, hyýalbentlik, gussaçylyk bolup biläýjek ýagdaý ekeni, sebäbi tukatlyk, göwnüçökgünlik romantizmiň alamaty hökmünde ýüze çykýar. Şygyr gahrymanynyň gamgynlygy diňe jemgyýetçilik gapma-garşylyklarynyň netijesi bolman, olar durmuş şowsuzlyklary bilen şahsy durmuşdaky näsazlyklaryň täsirinden gelip çykýan ýürek ynjysynyň hem anyk şekilidir. Sussupeslik, dünýäden doýgunlyk, argynlyk we ýadawlyk romantizme mahsus alamatdyr. Şahyryň şygyr gahrymanynyň ýüregi, kalby «ganatly» hem joşgunly bolsa-da, ol ýene «gam öýünde sargaryp, çugutdyryp oturan adamdyr»:

Köňül aýdar: halkdan galyp,
Gezsem daglar, daşlar bile.
Ýazygymy ýada salyp,
Ýüzüm ýuwsam ýaşlar bile.

Her kim, görsem, bir pişede,
Meniň köňlüm endişede,

Köyi-ser içre köşede, Otursam ağaçlar bile.¹

Asla-ha, şahyryň gahrymany derdini ýekelikde, çolalykda çekmek isleýän gahrymandyr. Ol özüni ýalňyz duýýan gahrymandyr. Şonuň üçin onuň ýüregi tebigaty küýseýär. Ol öz hasratyny tebigat bilen paýlaşasy gelýär. Başyndan geçirýän agyr pursatlarynyň gussasyny, gamgyn oýlaryny tebigat bilen derdinişip gowzadasy gelýär. Ol özüni tebigatyň ýanynda hossarly duýýar. Özüne duýgudaşlyk bildirýän, ýürekdeş, syrdaş bolan tebigata ýakyn durasy gelýär. Şygyrdan görnüşi ýaly, tebigatyň her bir hadysasy emosionallyk duýgusyna ýugrulan şekil hökmünde çykyş edýär. Bu bolsa şygyryň mazmunyny, emosional täsirliligini güýçlendirýär. Magtymgulynyň «Daşlar bile» goşgusyndan alnan ýokarky setirlerde şygyryň many-mazmunyny, şahyranasýužet ýordumyny açmakda tebigatyň hyzmatyna üns bersek, ol gamgynlygyň keşbini öňe çykarýar.

Şahyryň «Läşler aglar halymga» şygryndaky guşlaryň, daglaryň, daşlaryň keýpsiz haly, gamgynlygy şygyr gahrymanyň perişanlygy bilen emele gelen ahwaldyr. Bu goşguda şygyr gahrymany gam-gusalydyr, tebigat hem tukatdyr. Şygyr gahrymany bilen tebigatyň keýpsiz haly bilen eseriň tutuş süňňüni tutup duran mazmun hasratlydyr. «Sergerdana guşlar aglar halymga», «daşlar aglar halymga», «gara daglar suw-sil boldy, eredi» diýýän şahyryň bu deňeşdirmeleri onuň durmuş hakyndaky pelsepewi pikirleriniň duýgulara ýugrulyp beýan edilmesidir, tebigat arkaly pikir ýaýrawynyň hem pikir çuňlugynyň şahyranalyk bilen ösdürilmesidir. Şahyr «Unudar ol ýoluny» şygrynda:

Gara daglar katra-katra ýaş döküban halyma...²

diýýärkä-de, ol özüniň ýürek aýdymynyň gussa ýugrulandygyny habar berýär. Şygyr setirlerindäki tebigatyň aglap, hasrata bürenip oturmasynda şahyryň özüni, onuň hasratly ruhy halyny görmek bolýar. Şahyryň eserleri-de, eserlerinde keşp hökmünde orta çykýan tebigat-

¹ Magtymguly. Eserler ýygynyndysy. I jilt, Aşgabat, «Ylym», 2013, 252 s.

² Şol ýerde, I jilt, 159 s.

da onuň özüne hem şygyr gahrymanyna meňzeş. Olaryň ikisi-de dag ýaly – beýik, deňiz ýaly – giň, daşlar ýaly – berdaşly, guşlar ýaly – ganatly, tüweleý ýaly – harasatly. Şeýle häsiýete mahsus tebigat keşbi bolsa şahyryň dünýägaraýşyny kesgitlemäge, oňa düşünmäge, onuň eserleriniň çeperçilik gymmatyny açmaga mümkinçilik döredýär. Bu ýerde tebigat keşbi ynsan keşbini ýüze çykarýar. Biz munda ynsanlaşan tebigatyň keşbini görýäris. Onuň hereketlerinde gynanjy, hasraty, gaýgyny duýýarys. Tebigatyň bu bolşunda ynsana mahsus alamatlary synlaýarys. Tebigat aglaýar. Tebigat gülýär. Tebigat hasrat çekýär. Tebigat şatlanýar. Ol ynsan ýaly begenip, gynanyp bilýän janly göwrä öwrülýär. Başgaça bolup-da bilmez. Sebäbi ol adamlaşýar, oňa adama mahsus ynsanperwerlik, rehimlilik sypaty berilýär. Eýsem-de bolsa, daglaryň gözyaş edip, şygyr gahrymany bilen aglaşyp oturmajy öz-özünden düşnüklidir. Emma oňa romantiki, ýagny hyýalbenlik öwüşgini çäýylanda bolsa, ol «ýürekli, köňüllü» tebigatdyr.

Magtymgulynyň şygyrlarynda hem tebigat suratkeşligi häsiýet açmagyň we oňa çeper çözügüt bermegiň esasy serişdesi bolup hyzmat edýär. Hijran ody bilen bagry daglanan şygyr gahrymanynyň ýürek agysyny tebigatyň agysy bilen, tebigatyň gynanjy bilen aň etmeli bolýan şygyrlaryň sany az däl. Ajysy ýetik durmuş «Görogly dek gaýratyndan aýrylan», gojalyp kuwwatyndan aýrylan, «iki dide zürýadyndan aýrylan», kâbesinden, kyblasyndan, gardaşyndan aýrylan, yşk söwdasyn guran Meňlisinden aýrylan gahrymana:

Daragty gurady, boş galdy bagym,
Dumany sowuldy, eredi dagym...¹ –diýdirýär.

Şygyrdaky «guran daragt, erän dag» aýy gözyaşly öten günleriň, keç ykbalyň çeper aňlatmasydyr. Guran bag – hiç haçan güllemejek, pyntyk ýarmajak, saýa salmajak boş şekildir. «Dumany sowulyp, erän dag» bolsa ömrüň, ýaşayşyň manysyz paýawlamasydyr. Şu sözleri dile alan şygyr gahrymanynyň ruhy halyny göz önüne getirip göreläň. Pelegiň derdinden egni ýazylmadyk, durmuşyň ajysyndan ýaňa onuň süýjüligini bilmedik şygyr gahrymany öz derdi-elemi, hasrat-ünjüsi

¹ Şol ýerde, I jilt, 60-61 s.

bilen geljegine ynamsyz, manysyz garaýan keşpdir. Bu çeper keşbiň dyzynda kuwwat, bilinde gurp, ýüreginde bolsa ýaşayşa mähribanlyk bilen bakýan yşk ýokdur. Şygryň bütin süňňüni tutup duran aýralygyň, peleğiň dözümlü oýunlarynyň duýguçylyk täsiri bolsa şu ýokarky iki setirde jemlenendir.

Umuman, romantizmiň, şol sanda Gündogar we türkmen edebiýatyndaky romantizmiň bir beýik idealy bar. Ol hem asudalyk we parahatçylyk idealydyr. Onuň baş idealy—urşy, jeňi inkär etmek. Şygyr gahrymany parahatçylygyň, asudalygyň goragçysydyr. Ol urşy, jeňi ýigrenýän gahrymandyr. Magtymgulynyň şygyr gahrymany asudalygyň, erkinligiň jarçysydyr, onuň ýek ýigreneni uruşdyr, jeňdir. Ol ölümden, aýraçylykdan bez bolan gahrymandyr. Onuň ýüregi asuda durmuşy, ýitgisiz günleri küýseýär. Uruş adamlaryň ýüregine bitmez ýara salýar, oba-kentleri tozdurýar, atany—oguldan, enäni—gyzdan, agany—iniden aýra salýar, ýetimleriň gözýaşy sil bolup akýar. Şu betbagtçylyklary gören şygyr gahrymanynyň urşa bolan ýigrenji, gahar-gazaby gaýnap joşýar. Elbetde, bu ýagdaý tebigat bilen bagly ýüze çykanda, şygyr gahrymanynyň ruhy ahwalyny has aýdyň göz önüne getirýär. Munuň şeýledigini şahyryň «Çowdur han üçin», «Çowdur han» diýen şygyrlarynda has aýdyň görüp bolýar:

Baglar doňup galdy, ýagyşlar görmän,
Bulut bewl boldy, bu derde arman,
Zemin zaýa boldy, pelekler perman,
Jennet boldy çölleri Çowdurhan üçin.

... Derýa joşa geldi – suwdan gandyrsa,
Muştak boldy köller Çowdurhan üçin.¹

Daglar başyn egdi, duman bürendi,
Ýeller galabilmän, ýerde süýrendi,
Aý-Gün batyp, gökde Myrryh göründi,
Bulutlar boldular baran, Çowdur han.²

¹ Şol ýerde, I jilt, 22 s

² Şol ýerde, I jilt, 21 s.

Ýokarky setirlerde talaňçylykly urşuň tozgunçylyklaryndan, pidalaryndan, jebirlerinden başga zat görünmeýär. «Baglaryň doňup galmagy, daşlaryň mum bolmagy, daglaryň başyny egmegi, ýelleriň galabilmän, ýerden süýrenmegi» tutuş barlygyň, tebigatyň çekýän derdi-hasratydyr. Agyr ahwalaty aňladýan tebigat şekilleriniň şu hili bolşy urşuň salýan pidalaryna ýigrenç bilen çeper çözügüt bermekdir. Şygyr, göräýmäge, real tebigatyň suratlandyrmasydyr. Ýöne real tebigat hadysalary duýguçylyk häsiýete geçip, romantiki peýzažyň keşbine giripdir. «Daglaryň başyny egip oturmagy, ýelleriň ýerde süýrenmegi» ynsan kalbynyň lertzana gelşiniň, gynanjynyň peýzaž şekili bilen sazlaşmagydyr. Şeýle häsiýetli tebigat duýgular dünýäsinde özboluşly öwüşgine eýe bolupdyr. Tebigat urşuň gyrgynçylygynyň, onuň döredýän elhençlikleriniň garşysyna «gazap donuny» geýipdir we şygyr gahrymanynyň başdan geçirýän duýgularynyň, oý-pikirleriniň, ýürek ynançlarynyň çeper beýanyna öwürülipdir. Ýokarda getirilen şygyr setirlerinden görnüşi ýaly, romantiki keşpli tebigat doňup duran tebigat däldir. Ol öz tebigy gözelligi bilen okyjynyň duýgusyna täsir edip bilýän tebigat hem däldir. Bu tebigat şygyr gahrymanynyň häsiýetine, keýpine, ruhuna, dünýägaraýşyna kybapdaş tebigatdyr. Ol ynsany «ruhly» tebigatdyr. Bu bir tarapdan. Ikinji tarapdan, tebigat şygryň mazmunyny baýlaşdyrmak, duýgulara giňlik bermek bilen edebi-çeper nusgalyk hökmünde gymmatlydyr.

Magtymgulynyň şygryýetinde adam – beýiklik. Şahyryň maksady hem şol beýikligi açmak, şol beýiklige düşünmek. Ýakyp-ýandyryp barýan duýgulara ýugrulan tebigat hem beýiklik. Şu beýiklikler hem ynsanyň başyna düşen hasratyň garşysynda ejizdir, süňni sarsgynlydyr.

Gazap donun geýip geler derýaýa,
Derýalar gorkuban, gurar, ýaranlar.

Ýykylar, ýok bolar daglar, sarýalar.
Ýyldyzlar döküler, dolar bu jaýlar.
Gün şuglasyz dogar, tutular Aýlar.
Daglar gurşun kimin erir, ýaranlar.¹

¹ Şol ýerde, II jilt, 218 s.

Daglara gurşun kimin eremek, derýalara gorkmak, ýyldyzlara dökülmek, Güne şuglasyz dogmak, Aýa baky tutulmak olara häsiýetli hereketler däldir. Emma olaryň bu hereket soňlaýjy ruhy ýokarda mysal alnan mistiki şygryň häsiýet açyş serişdesi hökmünde ýüze çykarylýar. Bu ýüze çykarylan şahyрана mazmun bolsa şygryň mistiki mazmunlygynyň netijesidir.

Magtymguly, garyplaryň gözýaşı,
Daglary ýandyryp, erider daşy.¹

Gargyşym daşlary mum deý erider²

Romantiki häsiýetli şygrylaryň düýp özeni hem real hakykattan gözbaş alýar. Romantiki tebigat suratkeşliginiň mazmuny anyk häsiýetiň mazmunyndan gelip çykýar. Şahyr döwrüniň, jemgyýetiniň keşbini öz aýdyňlygynda teswirleýär. Şahyryň kalbynyň aýdymy we owazy bolan şygrylar döwür, durmuş, zamana bilen baglanyşyklydyr. Onuň tebigat bilen bagly şahyрана teswirlemelerinde durmuşyň düşnüksiz kada-kanunlaryna, zamasynyň adalatsyzlyklaryna, özüniň şowsuz ykbalyna nägileligi bardyr:

Ne ajaýyp günler, öten döwranlar,
Ne gözel harytlar, bazar-dükanlar,
Ne türgen saýýatlar, toty zybanlar,
Garaguş, laçynlar läşden aýryldy.

Ykballar ýatdylar, boş galdy serler,
Asman lerzan urdy, jünbüsläp ýerler,
Kör boldy mollalar, zeberdest pirlar,
Kazylar Gurhandan, peşden aýryldy.

Akdy çeşmim ýaşy Gulzum, Nil bolup,
Ebtim agdy, galdym ile dil bolup,

¹ Şol ýerde, I jilt, 390 s.

² Şol ýerde, I jilt, 215 s.

Çille mesi garlar akdy sil bolup,
Gara daglar gara daşdan aýryldy.¹

Ýokarky setirlerden şygryň süňňüne aralaşan gapma-garşylyklaryň, ruhy hasratlaryň dünýäsine düşünmek üçin, şygryň hakyky şahyrana ideýa-mazmunyny açmalydyrys. Bu hasratly dünýä düşünmek üçin, asmanyň lerzan urmagynyň, gara daglaryň daşdan aýrylmagynyň sebäbini anyklamak üçin, şygyr gahrymanynyň hasratly ýüregine diň salmalydyrys. Şonda şahyryň şahsyýetiniň subýektiw taraplary bilen bagly ideýa-mazmunyň açylyşyny göreris:

Magtymguly, zürýadyndan zar galyp,
Akyl-huşdan, sakgal-saçdan aýryldy.²

Tebigatyň gamgynlygy, gör, nämede ekeni? Tebigatyň bu hasratynyň özeni şahyryň hut özünüň düşen gamly, hasratly ruhy dünýäsinde eken. Tebigatyň başyndan inen derdi-elemi hem, onuň çekýän ahy-nalasy-da şygyr gahrymanynyň gamly ýüreginiň owazydyr. Şahyryň öz perzendinden aýrylyp, gamgyn halda galmaýyndadyr.

Umuman alanyňda, Magtymgulynyň şygyrlaryna synmaz ruhobelentlik bilen birlikde gamgynlyk häsiýetlidir. Gamgynlyk gara bulut bolup şygyr gahrymanynyň kalbyna çökendir, tutuş kalbyny gaplap alandyr. Kalby ýaraly, ýüregi dagly şygyr gahrymanynyň bu hala düşmegi, elbetde, kanuny ýagdaý. Ýaşan jemgyýetiniň adalatsyzlyklary, durmuş şowsuzlyklary zerarly dörän jebri-jepalary gerdinde çekmeli bolan gahrymanyň başga hili bolup bilmejekdigi düşnüklidir. Onuň gamgynlygy-da, gazaplylygy-da tebigydyr. Şeýle röwüşli goşgulardaky tebigat keşbiniň real esaslardan düzülendigine şygyr setirleri arkaly hem göz ýetirmek bolýar. Şahyryň şygyrlaryny yzarlanyňda, bir zada ymykly göz ýetirýärsiň. Onuň gam-gussasyny paýlaşyp, derdini deň çekişýän dostada, söwer ýara-da duş gelmek kyn. Diňe tebigat onuň göwün syrdaşy. Şol sebäpli-de Magtymguluda tebigat suratkeşligi ynsanyň ruhy ahwalatyny şöhlelendirýän,

¹ Şol ýerde, I jilt, 380-381s.

² Şol ýerde

onuň duýgularyny giňden açyp görkezýän çeper serişde bolup hyzmat edýär:

Dogmady nur saçyp ol mahy tabym...
Topraklar sil boldy, siller gum boldy...
Daglar eräp akdy, daşlar ýer boldy...¹

Ýokarda getirilen mysallardan görnüşi ýaly, durmuşyň aý hakykaty özüniň agyr labyry bilen şygyr gahrymanynyň gerdeninden basypdyr. Şygyr gahrymanynyň şol pursatdaky başdan geçirýän duýgularyny ruhy tragediýa sezewar bolan adamyň duýgularynydyr. Ine, şonuň üçin tebigat hem gamly keşbe, pajygaly şekile geçipdir. Pajygaly keşpdäki tebigatyň bolsa bu şygryň ideýa-mazmunyny açmakda uly hyzmaty bardyr. Şygryň bütin süňňüne ornan we tebigat suratkeşligi bilen ýüze çykarylan gamgynlyk, hasratlylyk şol pursatky ýagdaýy has aýdyň hem-de bitewi ýagdaýda göz ýetirmäge mümkinçilik berýär.

Guýdy bulutlar ýagmyryn, bu halymga eýläp gahar...
Agláýyr Aýym-Günüm, matam tutuban illerim...
Dökdi ýapragyn birden, ýas tutup serwi agajy...²

Şygyr setirlerindäki «asmanyň aglap, gözýaş dökmegi», «Aýyň-Günüň matam tutmagy», «serwi agajynyň ýas tutmagy» bilen hijran dagyna, aýrallyk oduna ýanyp-bişip oturan şygyr gahrymanynyň ruhy halyny synlap bolýar.

Şahyryň «Jan eýledi» şygrynda hem rehimsiz dünýäniň aý şarpygyny dadan şygyr gahrymanynyň ruhy halynyň bady-saba arkaly ýüze çykarylyşyny görýäris. Pany-jahanyň ýowuz işine gahar-gazap bilen bakyp, ösmegini togtadan şemalyň keşbi şygyr gahrymanynyň oý-pikirleriniň, duýgularynyň, ruhy ahwalynyň anyk bir pursatdaky ýagdaýy bilen sazlaşýar:

Görse bu zebun halymy bady-saba daň säher
Ösmeýer ol pany- jahan işine kylyp gahar.³

¹ Şol ýerde, I jilt, 42-43-44 s.

² Şol ýerde, I jilt, 57 s.

³ Şol ýerde, I jilt, 295 s.

Şygyrda aýralyk hasratynyň ruhy diýseň duýguçylyk bilen ýüze çykarylýar. Şygyr gahrymanynyň ruhy halynyň tebigat hadysalary arkaly keşpli berilmegi häsiýet açmagyň jadylaýjy güýjüniň çeşmesi bolup durýar. Tebigat hadysalarynyň «ruhy haly» bilen şygyr gahrymanynyň ruhy haly sazlaşanda, şygryň ruhuna has gowy düşünyärsiň. Şygyr gahrymanynyň kalbyna, ýüregine has içgin aralaşyp bilýärsiň. Ynsanlaşan keşpdäki romantiki tebigat bilen şygyr gahrymanynyň, köplenç halatda, «diliniň» birdigine göz ýetirýärsiň. Romantiki tebigat suratkeşliginiň şygyrda bitirmeli hyzmaty hem şundan ybaratdyr. Eger tebigat şygyr gahrymanynyň ruhy halyndan üzňe, öz tebigy ýagdaýyndaky, hakykylygyndaky ýaly hereketlerde beýan edilenliginde, onda şygyr gahrymanynyň ruhy haly şeýle şahyranalyk bilen açylman, ol düşnüksiz bolup galardy. Şahyryň şygyrlaryndaky tebigat suratkeşligi tötänleýin şygra giren tebigat şekili däldir. Ol şygyr gahrymanynyň hasratyny, gynanjyny, begenjini, şatlygyny açmakda romantiki keşbiň galybyna giren tebigatdyr, has takygy, ynsan ruhly tebigatdyr.